

УДК 343.85

В.В. ШЕНДРИК, канд. юрид. наук, ст. наук. співр., Харківський національний університет внутрішніх справ

ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНА РОБОТА НА ОБ'ЄКТАХ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Ключові слова: попереджувальна робота, об'єкти оперативного обслуговування

Різноманітні зміни, які відбуваються в суспільному житті України, вимагають світоглядних коректив у взаємовідносинах людини та світу, людини та держави. Правоохоронним органам, зокрема органам внутрішніх справ, належить одне з центральних місць у захисті законності, дотримання демократичних політичних процесів, підтримання правопорядку та збереження економічної безпеки в державі. Все це потребує від них реформування та відповідності вимогам сьогодення.

За часів СРСР достатньо ефективною була діяльність по оперативному обслуговуванню об'єктів та галузей народного господарства. На сьогодні зміна організаційних особливостей оперативного обслуговування обумовлена реформаційними процесами в економіці держави, зміною форм власності, нормативно-правової бази тощо, але ці зміни, як свідчить практика, не є досконалыми. Тому виникає нагальна потреба у перегляді підходів до процесу оперативного обслуговування у теперішній час, як у науці, так і у практичній діяльності оперативних підрозділів.

Теоретичними розробками стосовно загальної сутності оперативного обслуговування займалися: А.І. Алексєєв, К.В. Антонов, О.М. Бандурка, А.І. Берлач, Б.Є. Богданов, О.Ф. Долженков, В.А. Ільчєв, В.Г. Камиш, І.П. Козаченко, М.В. Корнієнко, О.Г. Лекарь, В.А. Лукашов, В.Л. Ортинський, Г.А. Панфілов, М.М. Перепелиця, В.Д. Пчолкін, В.Г. Самойлов, Г.К. Синилов, І.А. Федчак та ін. [1–18].

Термін «оперативне обслуговування» вперше зустрічається в директиві «По оперативному-чекістському обслуговуванню військовоплених в лагерьох НКВД», затвердженій у жовтні 1939 р [19, с.215]. Ця директива не розкриває поняття оперативного обслуговування, проте визначає механізм створення серед військовополонених агентурно-інформаційної мережі та її завдання, порядок відповідного оперативного обліку та слідчого провадження. Становлення самого принципу оперативного обслуговування об'єктів було зумовлене прагненням найефективніше використати наявні сили і засоби оперативних служб у боротьбі зі злочинністю. Це передбачало розробку докладних планів профілактичних заходів, ведення оперативно-довідкових справ, затвердження схем розміщення агентурних джерел.

Нормативне визначення терміну оперативного обслуговування можна знайти в Наказі МВС СРСР № 0012-1983 року, згідно якого оперативне обслуговування – це комплекс гласних та негласних заходів, що проводяться органами внутрішніх справ для отримання відомостей про осіб та факти, що мають значення для попередження та розкриття злочинів.

Зміст оперативного обслуговування, що включає конструктивні заходи, спрямовані на своєчасне попередження, швидке і повне розкриття злочинів.

Види оперативного обслуговування:

- об'єктово-галузевий;
- лінійно-об'єктовий;
- зональний (територіальний);
- міжгалузевий;
- наскрізне оперативне обслуговування.

[13, с.309, 314]

В.Д. Пчолкін вважає, що «правильне визначення режиму обслуговування об'єкта відіграє велику роль у розміщенні сил та засобів ОВС. Дозволяє в кінцевому результаті сконцентрувати основні зусилля на найбільш небезпечних з криміногенного погляду об'єктах та мати уявлення про реально існуючий стан криміногенної обстановки» [16, с.147]. Обираючи режим оперативного обслуговування та визначаючи коло об'єктів, оперативний

працівник керується певними принципами оперативного обслуговування.

На рисунку надане визначення об'єкта оперативного обслуговування.

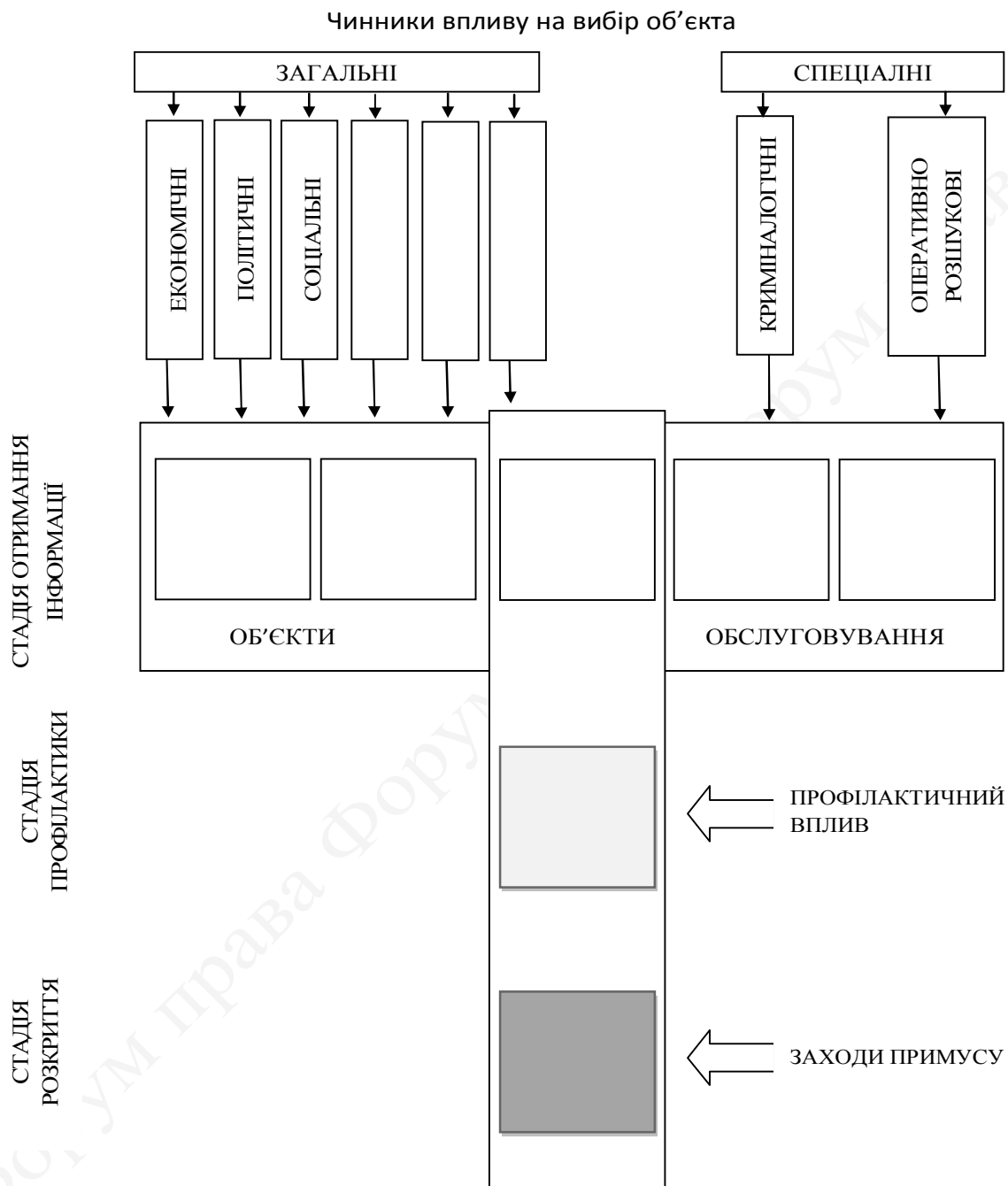

Рисунок – Визначення об'єкта оперативного обслуговування

Моніторинг за станом оперативної обстановки на об'єктах обслуговування здійснюється з метою визначення тенденцій її зміни для того, щоб завчасно вжити превентивних захо-

дів, спрямованих на нейтралізацію негативних факторів. Кінцевою ж метою цієї діяльності є попередження та своєчасне розкриття злочинів. [2, с.238]

У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» не відображено підстав для проведення оперативного обслуговування. У статті 6 Закону наведено підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності [20, с.49, 53–54]. В п.6.1 Інструкції «Про оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів органів внутрішніх справ» зазначено, що за наявності вказаних підстав повинна заводитись оперативно-розшукова справа відповідної категорії [21, с.37]. З метою відслідковування, аналізу й оцінки оперативної обстановки на групі об'єктів, на об'єкті, лінії роботи (вид злочину) заводяться справи контрольно-спостережного провадження (СКСП).

Оперативне обслуговування за своєю суттю полягає в проведенні оперативно-розшукових заходів як гласного, так і негласного, розвідувального характеру, а також містить у собі елементи контррозвідувальної діяльності, для цього оперативні працівники повинні застосовувати відповідні оперативно-розшукові заходи активного спрямування (візуальне спостереження, оперативну установку, розвідувальне опитування та ін.), які призначені для виявлення, документування та припинення злочинної діяльності певних осіб, організованих груп та злочинних організацій, що не визначено диспозицією статті 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», це в свою чергу, не в повній мірі відповідає потребам практики.

Одним з головних видів інформації, що надходить до оперативного працівника під час оперативного обслуговування, є інформація про чинники, які обумовлюють вчинення злочинів. Як відомо, загальний зміст профілактики – виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів. Якщо ж оперативний працівник у процесі оперативного обслуговування зустрічається з факторами, що свідчать про появу обставин та умов для вчинення злочину, він зобов'язаний їх усунути. Таким чином, під час оперативного обслуговування оперативні підрозділи... частково, але виконують оперативно-профі-

лактичну функцію. Незважаючи на дискусійний характер проблеми, науковці розглядають оперативне обслуговування як безперервно функціонуючу інформаційну систему, що має кінцевою метою своєчасне попередження, виявлення і забезпечення розкриття... злочинів [4, с.191].

Складовими елементами поняття оперативного обслуговування є такі:

- система заходів, спрямованих на отримання інформації;
- отримання інформації з гласних та негласних джерел;
- безперервність здійснення заходів;
- організаційний, тактичний та оперативно-розшуковий характер заходів;
- визначеність території чи об'єктів обслуговування;
- визначена мета – попередження злочинної діяльності, розкриття та розслідування злочинів.

Провідне місце в аналітичній роботі органів внутрішніх справ посідає аналіз оперативної обстановки і оцінка її стану.

Аналіз стану оперативної обстановки є важливим елементом організації оперативної профілактики.

Глибокий і всебічний аналіз оперативної обстановки дозволяє працівникам оперативних підрозділів правильно оцінити завдання, які їм належить вирішити, встановити недоліки наявної системи заходів боротьби зі злочинністю, забезпечити їх усунення та здійснити необхідні заходи організаційного характеру.

Аналіз та оцінка оперативної обстановки на обслуговуваному об'єкті має за мету: а) виявити стан і тенденції злочинності та інших правопорушень, проаналізувати їх особливості, характерні для регіону, об'єктів і окремих груп населення тощо; б) виявити характерні криміногенні й антикриміногенні процеси, явища, обставини, що суттєво впливають на тенденції злочинності та інші правопорушення; в) оцінити можливість і фактичний стан роботи з виявлення, викриття і попередження злочинів, ефективності використання у боро-

тьбі зі злочинністю можливостей оперативних підрозділів.

Отже, при оцінці оперативної обстановки підлягають комплексному вивченню та оцінці усі параметри злочинності в аспекті визначення реальних змін в її русі, розробки профілактичних, оперативно-розшукових, процесуальних, адміністративних, організаційних та інших заходів, зорієнтованих на нейтралізацію криміногенних факторів, підвищення ефективності профілактики і викриття злочинів, мобілізацію громадськості та населення на посилення попереджувальної роботи й охорони суспільного правопорядку.

Оперативна інформація, що надходить до оперативних підрозділів, залежно від свого змісту по-різному характеризує обстановку на об'єктах обслуговування. Тому на неї слід зважати при розробленні системи оперативного обслуговування, визначаючи для кожного об'єкта різний режим оперативного обслуговування (інтенсивність спостереження).

В залежності від названої обставини мова йде про:

- полегшений режим, який передбачає періодичне ознайомлення зі станом справ на об'єкті, що не потребує іншого;

- звичайний – потребує постійного спостереження за станом справ на об'єкті шляхом аналізу інформації, отриманої переважно гласним способом;

- посилений, який передбачає підвищену увагу оперативних підрозділів, з максимальним використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності [22, с.210].

Правильно встановлений режим оперативного обслуговування сприяє отриманню оперативними підрозділами інформації для прийняття ефективних рішень у попередженні злочинів.

Враховуючи негативний прогноз розвитку криміногенної ситуації, шляхом застосування попереджувальних заходів, що можуть бути розроблені на основі всебічного її аналізу та моніторингу, можна досягти змін стану криміногенної ситуації у позитивному напрямку. Повне інформаційне забезпечення діяльності

по попередженню злочинів багато в чому залежить від зосередження у певному порядку (наприклад, у спеціалізованих справах) відомостей: про стан боротьби зі злочинністю на об'єкті обслуговування.

Ці справи призначені для концентрації і систематизації матеріалів, які мають значення для організації боротьби зі злочинами, і є суттєвою допомогою для планомірної роботи на об'єктах зі складною оперативною обстановкою, а також підґрунтям для організації профілактики і правильного розподілу джерел оперативної інформації.

Зростаюча динамічність соціального розвитку, ускладнення криміногенних процесів у суспільстві, застосування гуманних форм державного реагування на різного роду правопорушення – усе це по новому ставить проблему оперативно-розшукового попередження злочинів.

У досягненні цієї мети велике значення має удосконалення діяльності оперативних підрозділів, розвиток традиційних і пошук нових форм і методів боротьби зі злочинами, використання при проведенні попереджувальних заходів можливостей оперативно-розшукової діяльності.

Об'єктами попереджувальної роботи є негативні відхилення в діяльності державних і громадських організацій, що негативно позначаються на забезпеченні схоронності державного чи муніципального майна, а також діяльність осіб, що можуть вчинити злочин або приступили до його підготовки. В процесі попереджувальної роботи працівники оперативних підрозділів вступають у певні правовідносини, зокрема співробітничать з працівниками інших служб органів внутрішніх справ, іншими державними і громадськими організаціями, а також окремими громадянами.

Практика виробила різні форми такої взаємодії – від спільного планування профілактичної роботи до участі зазначених суб'єктів у різного роду заходах, що переслідують мету попередження злочинів. Попереджувальна діяльність правоохоронних органів містить у

собі наступні елементи: профілактика, запобігання і припинення злочинів.

Основним елементом попередження злочинів є оперативно-розшукова профілактика, яка має три рівні:

1) рішення великих соціальних, економічних і інших проблем життя суспільства, що забезпечує безпосередній планомірний вплив на всі ділянки антигромадського поведіння;

2) здійснення впливу на конкретні соціальні групи, у яких відбуваються негативні явища. Тут необхідне оперативне усунення різних недоліків, виявлених у житті колективу (соціальної групи);

3) індивідуальна профілактична робота, тобто позитивне заміщення системи ціннісних орієнтирів людини, поведіння якої заслуговує на особливу увагу.

Таким чином, оперативно-розшукова профілактика злочинів являє собою оперативно-тактичну діяльність оперативних підрозділів, яка здійснюється в комплексі державно-правових заходів боротьби зі злочинністю по виявленню, вивченню і нейтралізації причин злочинів і умов, що сприяють їх вчиненню, а також методів профілактичного впливу на осіб, від яких, судячи з їхньої протиправної поведінки, можна очікувати вчинення злочину.

Певний інтерес становить так звана «рання» профілактика, тобто дії оперативних працівників покликані впливати на негативне поведіння осіб що перебувають у стадії віддаленій від здійснення злочину, на відміну від «безпосередньої» – коли особа близька до реалізації своїх антисуспільних намірів. [22, с.182].

Практика боротьби зі злочинністю, направила систему організаційно-тактичних форм попередження злочинів оперативними підрозділами, а саме – виявлення причин злочинів, умов, що сприяють їх вчиненню, і вжиття заходів для їх усунення або нейтралізації; виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, вжиття заходів з метою недопущення ними правопорушень; попередження підготовлюваних злочинів і припинення їх на стадії готування чи замаху.

Важливим напрямком попереджувальної діяльності є запобігання злочинів, що задумані і готуються і їх припинення. У зв'язку з тим, що окремі особи не піддаються профілактичному впливу і встають на шлях підготовки конкретних злочинів, працівники оперативних підрозділів зобов'язані їх виявляти й активно впливати на їх поведіння з метою запобігання протиправним діям. Виявлення осіб, що задумують і готують злочини, ведеться з використанням всього арсеналу можливостей оперативних підрозділів. У першу чергу пошук ведеться серед: раніше засуджених; осіб, що раніше вчинили злочини; осіб, що стоять на обліку в органах внутрішніх справ тощо.

Основними тактичними прийомами запобігання підготовлюваних злочинів є:

- вплив на особу з метою її добровільної відмови від реалізації злочинних намірів (виявляється безпосередньо оперативним працівником, а також з допомогою негласних співробітників);

- усунення причин та умов, якими має намір скористатися особа;

- штучне створення обстановки, що виключає або істотно ускладнює можливість здійснення злочинів (застосування оперативної комбінації);

- притягнення особи до відповідальності (кримінальної, адміністративної, дисциплінарної) за здійснення підготовчих дій;

- затримання «на гарячому» при замаху на здійснення злочину (припинення злочину).

Окремі елементи системи запобігання злочинам, що задумуються і готуються, переплітаються з тактичними прийомами надання профілактичного впливу. Таке положення закономірне й обумовлено спільністю цілей, що переслідуються при проведенні заходів щодо всіх напрямків попереджувальної роботи.

Використання в попередженні злочинів можливостей оперативно-розшукової діяльності нерідко здійснюється поза сферою кримінально-правових і процесуальних відносин, тому що найчастіше носить негласний характер. Слід зазначити, що оперативно-розшу-

кові сили, засоби і методи повинні використовуватися, у першу чергу, у тих випадках, коли досягти мети попереджувальної роботи іншим шляхом неможливо чи досить складно, але в рамках ведення СКСП, відповідно до Інструкції «Про оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів органів внутрішніх справ», використовувати весь спектр оперативно-розшукових сил і засобів, які можна застосовувати тільки в рамках ведення оперативно-розшукових справ, неможливо [21].

Повний спектр сил, засобів та методів ОРД може бути задіяний лише в рамках провадження за відповідними оперативно-розшуковими справами.

Вважаємо за доцільне розглянути питання щодо впровадження в практичну діяльність оперативних підрозділів оперативно-розшукових справ категорії «Попередження». В рамках ведення якої здійснювати ранню профілактику потенційних злочинців, на стадіях коли вони не приступило до активних дій з втілення злочинних намірів. Результатом попереджувальної діяльності може бути «Картка попередження злочину» виставлена оперативним робітником, по якій і можна буде оцінити якість його роботи.

Таким чином, з використанням усіх ресурсів ОРД можна буде:

- здійснити заходи з усунення або нейтралізації причин та умов, що сприяють скоєнню злочинів;
- зменшити або усунути шкоду завдану підготовчими діями «потенційних злочинців»;
- не дати втягнути в злочинну діяльність інших осіб;
- надати можливість «потенційним злочинцям» звернути із злочинного шляху та стати повноцінними членами суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев А. И. Актуальные проблемы теории оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел / А. И. Алексеев,

Г. К. Синилов // Информационный бюллетень ВНИИ МВД СССР. – М., 1973. – 197 с.

2. Антонов К. В. Державно-правове забезпечення економічної безпеки України від злочинних посягань (за матеріалами підрозділів ДСБЕЗ ОВС) : монографія / К. В. Антонов. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. – 407 с.

3. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник / Бандурка О. М. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1998. – 480 с.

4. Берлач А. І. Зміст та особливості оперативного обслуговування фінансової діяльності суб'єктів сільгоспвиробництва / А. І. Берлач // Науковий вісник НАВСУ. – 2002. – № 2. – Ч. 2. – С. 80–90.

5. Богданов Б. Е. Основы организации оперативного обслуживания аппаратами БХСС объектов и отраслей народного хозяйства / Б. Е. Богданов. – М., 1979. – 173 с.

6. Долженков О. Ф. Теоретичні проблеми становлення політики протидії створенню інфраструктури злочинного світу засобами оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук / Долженков О. Ф. ; Одеськ. юрид. ін-т МВС. – Одеса, 2002.

7. Ильичев В. А. Организация оперативного обслуживания закрепленных зон, объектов и категорий лиц : [лекция] / В. А. Ильичев. – М. : Акад. МВД СССР. Спец. ф-т, 1986. – 22 с.

8. Камыш В. Г. Оперативное обслуживание аппаратами уголовного розыска криминальных контингентов и объектов : учебное пособие. – Минск : Минск. высш. шк. милиции МВД СССР, 1988. – 91 с.

9. Козаченко И. П. Методика оценки оперативной обстановки / И. П. Козаченко. – М., 1976. – 66 с.

10. Корниенко М. В. Деятельность органов внутренних дел по обеспечению правопорядка при осложнении оперативной обстановки : монография. – М. : Московск. ин-т МВД России, 2002.

11. Лекарь А. Г. К вопросу о сущности оперативного обслуживания / А. Г. Лекарь. – М., 1981. – 68 с.

12. Лукашов В. А. Организация и методика информационно-аналитической работы в сфере оперативно-розыскной деятельности / В. А. Лукашов. – Омск, 1983. – 32 с.
13. Ортинський В. Л. Протидія нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ України : монографія / В. Л. Ортинський. – Львів : Львівськ. юрид. ін-т МВС України, 2004. – 436 с
14. Панфилов Г. А. Организация оперативного обслуживания сотрудниками уголовного розыска закрепленных зон, отдельных объектов и категорий лиц, представляющих оперативный интерес : [материалы лекции] / Г. А. Панфилов. – М. : МВД СССР. УУЗ и НИУ, 1984. – 59 с.
15. Перепелиця М. Організація оперативного обслуговування апаратами ДСБЕЗ МВС, УМВС об'єктів і галузей економіки / М. Перепелиця, М. Юнаков // Вісник ЛІВС. – 1998. – Вип. № 8 (1). – С. 142–152.
16. Пчелкін В. Д. Розкриття злочинів у харчовій промисловості : монографія / В. Д. Пчелкін. – Одеса : Вид-во Одеськ. юрид. ін-ту НУВС, 2005. – 378 с.
17. Синилов Г. К. Правовые, информационные и тактические основы оперативно-розыскной деятельности советской милиции / Г. К. Синилов. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1975. – 243 с.
18. Федчак І. А. Організаційно-тактичні основи оперативного обслуговування об'єктів (галузей) економіки підрозділами ДСБЕЗ МВС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / І. І. Федчак. – К., 2009. – 20 с.
19. Чайковський А. С. Плен. За чужые и свои грехи (Военнопленные и интернированные в Украине 1939–1953 г.г.). / А. С. Чайковський. – К. : Парламентское изд-во, 2002. – 503 с.
20. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» : від 18.02.1992 р. (Оперативно-розшукова діяльність. Нормативно-правове регулювання) / [уклад. Я. Ю. Кондратьев, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук, В. В. Матвійчук]. – К. : КНТ, 2005. – 552 с.
21. Інструкція про оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів ОВС України / затв. наказом МВС України : від 17.07.2004 р., № 007. – К., 2004. – 170 с.
22. Організація діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України : практич. посіб. / [Долженков О. Ф., Железов Є. О., Журавльов В. Ю. та ін.] ; за ред. Л. П. Скалозуба, О. М. Бандурки. – К. : ВПЦ МВС України, 2006. – 268 с.

Шендрік В. В. Попереджувальна робота на об'єктах оперативного обслуговування / В. В. Шендрік // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 834–840 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11svv000.pdf>

Розглянута діяльність оперативних підрозділів ОВС України по отриманню первинної інформації, визначенню об'єкта оперативного обслуговування, його види та інтенсивність, надані пропозиції по оцінці упереджувальної діяльності оперативних підрозділів.

Шендрік В.В. Предупредительная работа на объектах оперативного обслуживания

Рассмотрена деятельность оперативных подразделений после получения первичной информации, определению объекта оперативного обслуживания, его вид и интенсивность, предложены параметры оценки упреждающих действий оперативных подразделений.

Shendrik V.V. Precautionary Operation on Objects of Operative Servicing

Activity of operative subdividing after obtaining of the primary information, to determination of object of operative servicing, its type and intensity is considered, arguments of an estimate of anticipatory activities of operative subdividing are tendered.